

Wschodni 61, 28.08.2017, 8-

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
Wpłynęło dn. 28.08.2017r.
Nr 1248 / 3/2017
Zat.

ks. prof. dr hab. Krzysztof Bardski
kierownik Katedry Hermeneutyki Biblijnej
Wydział Teologiczny
Uniwersytetu kard. S. Wyszyńskiego
w Warszawie

Recenzja Rozprawy Doktorskiej

Recenzja pracy doktorskiej mgr **Iwony Sławik**, pod tytułem „Πάντα (μοι) ἔξεστιν ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει – 1Kor 6,12ab i 10,23ab w bliższym i dalszym kontekście. Przyczynek do teologii i etyki Pierwszego Listu do Koryntian”, napisanej na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod kierunkiem dr hab. Kaliny Wojciechowskiej, prof. ChAT, przebiegać będzie według następującego planu:

1. Prezentacja dysertacji
2. Przedmiot, cel i metoda badawcza
3. Ocena formalnych aspektów dysertacji
4. Merytoryczna wartość dysertacji
5. Kwestie dyskusyjne i problemowe
6. Uwagi krytyczne
7. Konkluzja

1. Prezentacja dysertacji

Dysertacja liczy 182 strony, napisane czcionką 12 z interlinią 1,5 (ostatnia strona wydruku dostarczonego Recenzentowi ma nr.184, jednak wewnątrz pracy s.58 i 156 są puste wskutek błędu edytorskiego). Temat w sposób precyzyjny wskazuje na przedmiot badań, jakim są fragmenty dwóch wersetów z Pierwszego Listu do Koryntian w ich bliższym i dalszym kontekście oraz na teologiczną i etyczną perspektywę badawczą.

Po spisie treści i wykazie skrótów i bibliografii, zamieszczony został obszerny wstęp, w którym Autorka prezentuje koncepcję i metodę badawczą przyjętą w pracy.

Dysertacja składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy z nich dotyczy charakterystyki formalnej i rzeczowej 1Kor 6,12ab i 10,23ab. Po opisie i analizie struktury dokonano analizy semantycznej dwóch podstawowych czasowników greckich zawartych w omawianych wersetach oraz zbadano pochodzenie tekstów, jak również ich miejsce i funkcję w Pierwszym Liście do Koryntian.

W drugim rozdziale podjęto badanie kontekstów następujących po wersetach wymienionych w tytule dysertacji, a więc podjęto analizę egzegetyczną fragmentów 1Kor 6,12-20 i 1Kor 10,23-11,1. Dokonano tłumaczenia filologicznego perykop oraz analizy terminów w Pierwszym Liście do Koryntian πορνεία, πορνός, πορνέω.

Trzeci rozdział poświęcono kontekstom poprzedzającym analizowane wypowiedzi, a więc perykopom 1Kor 6,1-11 i 1Kor 10,1-22. Również w tym rozdziale najpierw przedstawiono tłumaczenie filologiczne ze szczegółowym komentarzem filologicznym a następnie analizę egzegetyczną pod kątem badanej problematyki.

Dysertację wieńczy „Zakończenie”, prezentujące przebieg prac badawczych oraz podstawowe wnioski, do jakich doszła Autorka. Po „Zakończeniu” zamieszczono bibliografię oraz dwa streszczenia, w języku polskim i angielskim.

2. Przedmiot, cel i metoda badawcza

Przedmiotem badań, jak stwierdziliśmy wcześniej, są fragmenty dwóch wersetów z Pierwszego Listu do Koryntian w ich bliższym i dalszym kontekście. Jako bliższy kontekst należy rozumieć perykopy poprzedzające i następujące po badanych fragmentach, zaś jako dalszy kontekst – całość teologiczno-etycznego przesłania apostoła Pawła, zwłaszcza zawartego w Pierwszym Liście do Koryntian.

We „Wstępie” do swojej pracy Autorka najpierw przedstawia ogólny cel dysertacji, jakim jest powiększenie dorobku badań egzegetyczno-teologicznych nad Pierwszym Listem do Koryntian, a tym samym nad teologią i etyką Listów apostoła Pawła.

Przedstawiając *status quaestionis* Autorka stwierdza, że wyjątkowość przedmiotowej wypowiedzi na tle Listów apostoła Pawła nie znalazła wystarczającego odzwierciedlenia w dotychczasowych badaniach i interpretacjach. Samej wypowiedzi nie poświęcono dotąd osobnego opracowania. Na tle dotychczasowych badań Autorka stawia zatem za cel udowodnienie tezy, że negatywna konotacja πάντα ἐξέστιν oraz kategoria

ograniczania postępowania swojego i innych stosowana do interpretacji zaleceń Apostoła nie do końca znajduje potwierdzenie w egzegezie obytekstów.

Pozytywne zaś sformułowanie celu dysertacji znajdujemy na s.10: „W toku analiz i interpretacji wybranych tekstów staram się wykazać, że podstawową intencją Apostoła jest nie tyle ‘naprostowywanie’ czy korekta zachowań i postaw Koryntian, ile nieustanne głoszenie Ewangelii, przypominanie, co Bóg uczynił dla nich w Chrystusie i co nadal czyni w Duchu, uświadamianie Koryntianom ich szczególnego statusu wybranych i zbawionych”.

Aby osiągnąć zamierzone cele badawcze, Autorka korzysta z całego spektrum dostępnych współcześnie metod analizy i interpretacji tekstów biblijnych. Szczególnie została uwzględniona historia tradycji, do której należy poszukiwanie i kontekstualizacja motywów biblijnych. Ponadto Autorka stosuje metodę porównania struktur koncepcji teologiczno-etycznych pochodzących z różnych tradycji, mianowicie Ewangelii synoptycznych i Listów Pawłowych.

W komentarzach Autorka poświęca najwięcej uwagi szczegółowej charakterystyce budowy tekstu, zarówno pod względem formalnym, jak i rzeczowym. Pozwala to na sformułowanie wniosków odnośnie do kluczowych pojęć, wyrażeń i motywów. W tym aspekcie podstawową metodą jest analiza filologiczna, która służy określeniu jak najszerzego spektrum znaczeniowego ważnych dla interpretacji pojęć i wyrażeń.

Podstawą tekstualną dla badań prowadzonych przez Doktorantkę jest dwudzieste siódme wydanie krytyczne Nowego Testamentu, pod red. Nestle-Alanda, wraz z aparatem krytycznym. Natomiast dla badań nad przesłaniem apostoła Pawła, zostały uwzględnione te listy, co do których większość egzegetów zgadza się, że są jego autorstwa.

3. Ocena formalnych aspektów dysertacji

Pod względem formalnym praca nie budzi zastrzeżeń. Jej struktura odpowiada tematowi i nie znajdujemy w pracy wątków badawczych, które nie byłyby logicznie powiązane z główną kwestią problemową.

Wstęp i zakończenie zawierają treści właściwe dla tych jednostek strukturalnych. *Status quaestionis* został zaprezentowany we wstępie do dysertacji, jak również bibliografia zawiera te pozycje, które należało uwzględnić w pracy. Doktorantka umiejętnie i rzeczowo korzystała z bazy bibliograficznej obejmującej zarówno teksty źródłowe jak i opracowania. W bibliografii znajdujemy przede wszystkim pozycje niemiecko i angielskojęzyczne. Skorzystano również z kilkunastu publikacji wybitnych biblistów polskich.

Powołując się na wcześniejsze opracowania, Doktorantka uczciwie zaznacza to w przypisach, które nie ograniczają się tylko do roli informacyjnej, lecz rozwijają również wątki poboczne względem głównego toku myśli lub podają dalsze odniesienia bibliograficzne. Autorka niejednokrotnie w sposób rzeczowy i uczciwy podejmuje dyskusję z interpretacjami przedstawionymi przez niektórych komentatorów.

Praca została napisana poprawną polszczyzną. Doktorantka logicznie i precyzyjnie formułuje swoje myśli. Tok wywodu prowadzi do właściwie zaprezentowanych wniosków.

Na stronach 4-7 został przedstawiony „Wykaz skrótów”. Niewątpliwie konieczne jest podanie skrótów bibliograficznych oraz częściowo cytowanych dzieł starożytnych, natomiast nie sądzimy, aby potrzebne było wyjaśnianie ogólnie przyjętych skrótów (np. dosł. – dosłownie, r. – rok, s – strona, itp.).

4. Merytoryczna wartość dysertacji

Praca mgr Iwony Sławik świadczy o bardzo dobrym opanowaniu warsztatu badawczego biblisty, specjalizującego się w zakresie teologii i etyki biblijnej, oraz umiejętności oryginalnej, samodzielnej analizy tekstu literackiego z perspektywy teologicznej i etycznej.

Zaczynając od warstwy językowej, na szczególne uznanie zasługuje perfekcyjne posługiwanie się terminologią z zakresu zarówno teologii, jak i literaturoznawstwa.

W dość obszernej jak na analizowany temat, liczącej 19 stron bibliografii (s.161-179) Autorka sięga zarówno do opracowań klasycznych w dziedzinie biblistyki, jak i do najnowszych badań, zaczerpniętych z publikacji specjalistycznych. Publikacje te, pochodzące z różnych środowisk naukowych, świadczą o dogłębnej kwerendzie, przeprowadzonej przez Doktorantkę oraz znajomości najważniejszych dla biblisty języków nowożytnych. W bibliografii nie zabrakło publikacji polskich.

Istotną cechą badań prowadzonych przez Autorkę jest wyczulenie na kontekst historyczno-kulturowy tekstu biblijnego. Jest to szczególnie widoczne przy okazji analiz odnoszących się do problematyki *porneii* (s.75 i nn.). Właściwe uchwycenie kontekstu, w jakim powstawało i było formułowane przesłanie Pisma świętego jest kluczowe dla uprawiania biblistyki o charakterze naukowym oraz pozwala ustrzec się przed swoistym fundamentalizmem tekstualnym, obecnym niejednokrotnie we współczesnych publikacjach biblijnych.

Z perspektywy teologicznej szczególnie walor przedstawia kanoniczne podejście do tekstu biblijnego, które wydobywa intertekstualne relacje pomiędzy motywami starotestamentowymi i nowotestamentowymi. Już św. Augustyn sformułował zasadę *Novum in Vetere latet et in Novo Vetus patet*, zaś we współczesnej biblistyce podejście kanoniczne stanowi jeden z głównych postulatów interpretacyjnych w kontekście tzw. podejścia synchronicznego do tekstu Pisma św.

Zaletą dysertacji jest dostrzeżenie i przyznanie należnej roli tekstowi Septuaginty obok hebrajskiego tekstu masoreckiego (np. s.118). We współczesnej biblistyce coraz powszechniejsze staje się przekonanie o szczególnej roli greckiego przekładu Biblii jako świadka przedmasoreckiej, a więc pierwotnej jej wersji.

W końcu na uwagę zasługuje przejrzysty i poprawny język, jak również dokładność pod względem opracowania przypisów. Znajdujemy wśród nich zarówno bogate odniesienia bibliograficzne, jak i rozwinięcia kwestii problemowych, mających charakter poboczny względem zasadniczego wątku refleksji teologicznej. Ostateczna wersja pracy została sumiennie przejrzana, o czym świadczy znikoma ilość literówek.

5. Kwestie dyskusyjne i problemowe

Kwestia 1.

Na s. 46 Doktorantka stawia pytanie w kontekście interpretacji 1Kor 6,12 przedstawianych przez różnych komentatorów: „ Czy miejsca teologii w wezwaniu do określonego postępowania lub w jego uzasadnieniu nie zajmuje pragmatyzm oderwany od Ewangelii?”

W powyższych słowach Autorka wydaje się przeciwstawiać podejście „teologiczne” swoistej pragmatycznej kazuistyce „oderwanej od Ewangelii”. Czy zatem konsekwencją nauczania apostoła Pawła nie jest swoisty „teologiczny pragmatyzm ewangeliczny”, czyli nie tyle formułowanie określonych norm, co interpretacja i wprowadzanie w życie przykazania miłości w konkretnych kontekstach egzystencjalnych? Co więcej, czy w tym świetle w ogóle pojęcie „przykazania” (z odniesieniem do hebr. mitzwa) nie powinno być rozumiane w sposób mniej lub bardziej analogiczny?

Kwestia 2.

Na s. 66 Autorka broni tezy, iż „pierwotną intencją nauczania ap. Pawła w tym fragmencie [1Kor 6,16-17] nie jest odwiedzenie mężczyzn, członków Kościoła w Koryncie, od określonych praktyk seksualnych, lecz pokazanie

jedyności i wyłączności społeczności chrześcijanina z Panem, Chrystusem, Duchem św., Bogiem, która realizuje się w wymiarze somatycznym”. W konsekwencji Paweł nie tyle broni pewnych norm, ile raczej w sposób pozytywny zachęca Koryntian do odpowiedzi na zaproszenie Jezusa do pełnego z Nim zjednoczenia.

W tym też duchu interpretuje Autorka parenezę Pawłową z rozdz 5: „nie chodzi o jakiegoś rodzaju tropienie zła czy złych ludzi, łapanie ich na gorącym uczynku i w publicznym procesie poddanie odpowiedniej karze klątwy i wygnania, lecz o odnowę i pogłębienie wyłącznej wspólnoty z Bogiem i sobą nawzajem przez Jezusa Chrystusa” (s.97).

Powyższe ujęcia sugerują odejście od „normatywności” jako kategorii teologiczno-moralnej na rzecz innego sformułowania orędzia Ewangelii. Czy dotyczy to tylko nauczania ap. Pawła, czy może zostać szerzej odniesione do nauczania samego Jezusa?

Kwestia 3.

Dystans wobec kategorii „normatywności” pociąga za sobą potrzebę przededefiniowania kategorii „grzechu”. W artykule opublikowanym w ubiegłym roku na łamach Warszawskich Studiów Teologicznych (nr 19/1, s. 118-132), pt. „Przypowieści o Bożym miłosierdziu Łk 15 przekład alternatywny i perspektywy interpretacji symbolicznej”, w sposób kontekstualny przełożyliśmy Łk 15,1: „Wielu poborców podatków na rzecz Rzymu i ludzi nie przestrzegających Tory Mojżesza” (s.121) zamiast „Wielu celników i grzeszników”. Niektórzy czytelnicy okazali swoje oburzenie wobec pominięcia w moim artykule kategorii „grzechu”. Czy hermeneutyka zastosowana w interpretacji Pawłowego „wszystko mi wolno, ale nie wszystko *exestin*” może mieć zastosowanie w chrześcijańskim przeinterpretowaniu hebrajskiego konceptu „grzechu”?

6. Uwagi krytyczne

Jak każde ludzkie dzieło, również praca mgr Iwony Sławik może być przedmiotem uwag krytycznych. Nie dotyczą one kwestii istotnych i z łatwością mogą zostać uwzględnione przy ewentualnym przygotowaniu dysertacji do druku.

Wprawdzie Autorka zaznacza na s.12, że w przypadku pojedynczych słów i prostych wyrażen pomija akcenty i przydechy w tekstach greckich, niemniej jednak stanowi to pewną niespójność względem innych fragmentów cytowanych z akcentami i przydechami. Sądzymy, że w wydaniu książkowym dysertacji należałoby te braki uzupełnić.

Drobne uwagi dotyczą transkrypcji słów hebrajskich. Gdy Autorka powołuje się na rdzeń czasownikowy, należałoby podać go w formie właściwej, np. na s.67 zamiast „dwk” powinno być „dbq”, na s.77 zamiast „znh’ ” powinno być „znh”, na s.77 zamiast „naf” powinno być „n’f”. Ponadto podawanie rdzeni czasownikowych byłoby bardziej czytelne, gdyby używać takich form, jak np. *dbq* lub *d-b-q* lub *dalet-bet-qof*. Nawet podając uproszczoną transkrypcję fonetyczną, na s.76 zamiast „isza zone” powinno być „iszsza zona” lub stosując wymowę z pominięciem fonetycznych implikacji dagesz forte – „isza zona”.

Odnosnie do „Wykazu skrótów” – o czym już wspomnieliśmy wcześniej – wyrażamy wątpliwość co do zasadności umieszczenia skrótów powszechnie znanych i używanych. Jeśli jednak taka opcja została wybrana, to należałoby być konsekwentnym i nie pomijać takich skrótów jak *imp.*, *ind.*, *l.*, które pojawiają się na s.24.

Słusznie postępuje Autorka, gdy zamiast używania imienia św. Pawła, posługuje się zamiennikiem „Apostoł”. W tym jednak wypadku powinno się stosować inicjałną wielką literę, jak wówczas, gdy zamiast używać imienia i nazwiska autorki określonego tekstu, posługujemy się terminem „Autorka”.

W końcu należałoby wprowadzić drobne poprawki kosmetyczne: literówki na s.26, przypis.58 (Ksenofont zamiast Kenofont), s.51 (taki zamiast taka), s.102 (brakuje słowa „nad” we frazie: władza nad ich ciałami), jak również usunąć puste strony 58 i 156.

7. Konkluzja

Przytoczone powyżej uwagi dotyczą szczegółowych kwestii i nie obniżają poziomu rozprawy jako całości. Praca odpowiada wszystkim wymogom stawianym rozprawie doktorskiej i świadczy o dojrzałości naukowej Doktoranta.

Wnioski, do jakich Autorka doszła w toku prac badawczych mają charakter odkrywczy i wnoszą nową jakość do refleksji teologicznej nad przesłaniem apostoła Pawła oraz stanowią ważny wkład do polskiej biblistyki.

Mając to wszystko na uwadze, wnoszę do Rady Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie o dopuszczenie mgr Iwony Sławik do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Krzysztof Bardski

Ks. prof. dr hab. Krzysztof Bardski

Warszawa, 21 sierpnia 2017 r.